

Решетилов К.В.,
студент хіміко-технологічного факультету Левандовський С.І.

Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Роль кирило-мефодіївської традиції в історії слов'янської писемності

Найдавніші пам'ятки слов'янської писемності X–XI століть, які дійшли до нашого часу, красномовно свідчать про те, що, починаючи з епохи Кирила і Мефодія, протягом майже трьох століть слов'яни користувалися єдиною книжно-літературною мовою, яка мала кілька локальних варіантів. Слов'янський мовний світ був тоді доволі монолітним, якщо порівнювати його з діалектним ландшафтом сучасного слов'янства. Але і сьогодні він відрізняється більшою монолітністю, ніж, наприклад, сучасні німецькі діалекти: відмінності між верхньонімецькими та нижньонімецькими говірками сильніші, ніж між деякими сучасними слов'янськими мовами.

Слов'янські діалекти XI століття були настільки структурно близькі один до одного, що зберігали фактично стан праслов'янської мови. Це був період, який передував суттєвій реорганізації морфології та синтаксису, семантичним і лексичним інноваціям. Питання про єдність і спільність слов'янських діалектів, яскраво висвітлене ще Нестором-літописцем, не залишало байдужими багатьох слов'янських істориків і письменників аж до початку XVIII століття.

За такої спільності слов'янських нарідів IX століття сприймалося цілком реальним, коли один із діалектів, піднятий на рівень літературної мови, ставав прийнятним для всього слов'янського світу або принаймні для значної його частини.

Але все було в той період не так просто й однозначно. Навіть якщо взяти за основу старослов'янської мови говірки македонських або солунських слов'ян, то різниця між старослов'янським і солунським діалектом полягала не лише в тому, що перший був письмовою мовою, а другий – усною, перший мав географічно широку, хоча і соціально обмежену сферу поширення, а другий – локальну. Різниця полягає насамперед у тому, що старослов'янська мова представляє деяку філологічно оброблену, наддіалектну модель, що містить елементи інших південнослов'янських говірок.

Грецька мова (насамперед синтаксис, словотвір і лексика) була тією класичною моделлю, тією «великою мовою», за зразком і подобою якої намагалися будувати мову старослов'янську. Будувати, однак, без сліпого наслідування, і не шкодячи її загальній структурі. Таким чином, старослов'янська мова з самого початку свого виникнення носила багато в чому характер інтернаціональний, інтерслов'янський.

Згодом пряма спадкоємиця старослов'янської – давньослов'янська (церковнослов'янська) ще більшою мірою акумулювала ці особливості. Саме з цієї причини у сфері слов'янської філології протягом всього ХІХ століття, в той час, коли кирило-мефодіївське питання було центральним, йшли суперечки між прихильниками паннонської та македоно-болгарської теорій походження старослов'янської мови.

Ведучи мову про роль кирило-мефодіївської традиції в історії слов'янської писемності, ми маємо на увазі передусім прагнення до нормалізації та збереження давньослов'янської (церковнослов'янської) мови як знаряддя міжслов'янської культурної взаємодії. Якщо розглядати історію давньослов'янської літературної мови протягом десяти століть, простежуючи її розвиток аж до ХVІІІ століття включно, то можна виокремити три основні періоди її нормалізації.

Перший період – IX–X століття – старослов'янська мова Це кирило-мефодіївський період, що охоплює також час діяльності пов'язаних з ним шкіл.

Другий період – XIV–XV століття – діяльність терновської школи та другий південнослов'янський вплив на Русь.

Третій період – друга половина XVI–XVII століття – період діяльності київської школи.

Для другого і третього періодів більш характерно звернення до грецьких зразків, прагнення розмежувати письмову мову і розмовну, надати їй книжного характеру.

Русь активно включилася в процеси нормалізації на основі терновської реформи, більш ніж вдвічі збільшила свій літературний фонд і заклала фундамент розвитку книжної культури, завдяки чому в другій половині XVI – XVII столітті вона стає центром «греко-слов'янського світу».

Література:

1. Флоря Б.Н. Сказания о начале славянской письменности. Изд. 2-е. СПб.: Алетейя, 2000. 384 с.
2. Куев К.М. Чорноризец Храбър. София, 1967.
3. Липатов А.В. Славянское Просвещение в общеевропейском контексте. Литература эпохи формирования наций в Центральной и Юго-Восточной Европе. Просвещение. Национальное возрождение. М., 1982.
4. Лихачев Д.С. Древнеславянские литературы как система. Славянские литературы: VI Международный съезд славистов. М., 1968.
5. Голенищев-Кутузов И.Н. Славянские литературы. М., 1973.
6. Марков Д.Ф. Вопросы теории и методологии сравнительного изучения славянских литератур. Славянские литературы: VII Международный съезд славистов. М., 1973.